

Jászsalsószentgyörgyről 5, Jászapátiról 6, Jászárokszállásról 7, Jászberényről ugyancsak 7, Jászkiérről 6 szakdolgozat szól. Ezek alapján megrajzolható lenne az említett települések csaknem teljes névtani arculata. Erre azonban tanítóképzős hallgatók alig pályázhatnak a siker reményében. Eddig egyetlen névtanos szakdolgozat jelent meg (IVÁNDYNÉ GYENES ILONA: Ivád ragadványnevei), egy pedig most van megjelenőben: PANYI KATALIN: Becézőnevek Jászfákóhalmán.

Tanulságok

Nevek tízezreit gyűjtötték össze hallgatóink, és ezzel nagyon sokat segítettek a magyar és az egyetemes névtudománynak. Különösen a földrajzi nevek összegyűjtése jelent mérhetetlenül sokat, hiszen máris nagyon sok ilyen név hullt ki az emlékezet rostáján.

A nevek összegyűjtésén kívül a hallgatók nagyobb része képes volt arra, hogy a neveket feldolgozza, azok leglényegesebb jegyeit absztrahálja, illetve a kialakított kategóriákkal szembesítse, s mindezek alapján rendszerezze. Szükségképpen színesebbé vált, gazdagodott a tulajdonnevekre vonatkozó ismeretük. A tények fontossága, tisztelete elmélyítette más rendszerek elemeire vonatkozó felismeréseiket is.

Egyéb tanulságok: Különösen hasznos lehet egy leendő tanító számára, ha egy picit kívülről is bepillant a tanulói ragadványnevek színes világába, majd rendszerébe. Ezáltal pedagógusabb pedagógus lehet.

Az emberekkel kialakítandó kontaktus nemkülönben segítséget nyújthat a pályán való érvényesüléshez. A nem direkt kérdés különösen jelentős tanulságokkal szolgálhat. Ha valaki nem szülőfalujában látott munkához, s erre is akadt példa bőven, akkor hallgatóként meg- és átélte a településsel való ismerkedés útját. A sikerek és a kudarcok egyaránt hozzásegítették ahhoz, hogy csakugyan megtanulja, hogyan lehet az esetleges buktatókat elkerülni.

A faluhoz vezető út első állomásán a kutatni készülő ember könnyen idősebb pedagógusra lel. Több hallgató így találkozott a munka során a terepen élő-
tevékenykedő idősebb pedagógussal, aki igen jelentős segítséget nyújthatott nekik ebben is, abban is...

FARKAS FERENC

Adalékok az újabb magyar cégnevek tipizálásához

A magyar névtani szakirodalomban lapozgatva feltűnik, hogy a közlemények közt alig találunk a cégnevek, intézménynevek vizsgálatára vonatkozó írásokat. E hiányt az is indokolhatja, hogy az utóbbi évtizedekben – az állami ipar, kereskedelem egyedurialma idején – nem volt érdekes ez a téma, hiszen igazán nem lehetett

különösebb nyelvi színre, ötletességre számítani az Állami Áruház vagy a 43. Sz. Állami Építőipari Vállalat feliratú cégtáblák világában...

Úgy látszik, a nyelvtudomány eddig nem vett tudomást arról a látványos változásról, amely az utóbbi néhány esztendőben ezen a területen is végbement. A nyolcvanas évek második felében – először csak bátortalanul, kissé sután – megjelentek az új vállalkozási formák a cégtáblákon is: először csak a gmk-k, később a pjt-k, bt-k, kft-k, rt-k, önálló vállalatok. Amint a számuk gyarapodott, s a piaci verseny közvetlenül érzékelhetően megjelent a magyar társadalom életében, úgy virágzott fel a cégnevek divatja, talán soha nem látott számban – és tarkaságban.

Mutasd meg a cégtáblád, és megmondom, ki vagy! – így alakítható át az örök igazságot megfogalmazó szólás. A jó cégelnevezés felér egy fizetett reklámmal: egyéni, sőt egyedi, nem téveszthető össze más névvel, akkor igazán jó, ha nyelvileg, tartalmilag egyaránt ötletes, utal a cég profiljára, esetleg tulajdonosára.

Sajnos a névdömpingben az ilyenek vannak kisebbségben. Itt is érvényesül "a kevesebb néha több" igazsága, időnként találkozunk túl eredetieskedő, túlkomplikált cégnevekkel, amelyek végül is semmitmondóakká válnak (*Big Blu Est Kft*). A nagy többség azonban inkább fantáziátlanságról tanúskodik (pl. a *Bau*-előtagú cégnevek özöne).

A jártomban-keltemben látott cégtáblák, a szaknévsor, a legújabb budapesti telefonkönyv adatainak felhasználásával megkísérlem a cégnevek tipizálását, rendszerezését. A névtani szakirodalomban alkalmazott vizsgálati szempontokat irányadónak tekintetem. Bár az igazán érdekesnek a valódi, egyedi megnevezést tartom, szükségesnek éreztem, hogy a teljes cégnévben megjelenő cégtípus-megnevezéseket is áttekintsem. Az irányadó szempontokat: grammatikai (morfológiai) felépítés, származási nyelv, jelentéstani háttér, itt is igyekeztem figyelembe venni, de mivel nem ezt tekintem igazán fontosnak ebben a csoportosításban, a cégtípus-meghatározásnál a szempontok keverednek.

A) A cég típusának meghatározása

A korábbi egyszerű *vállalat*, *szövetkezet* jellegű nevek mellett növekszik az összetettebb megnevezések száma, amelyek gyakran rövidülhetnek mozaikszóvá, esetleg betűszóvá (*kft*, *pjt*, *-coop* stb.).

I. Egyszerű cégmeghatározás

1. A már említett *vállalat*, *szövetkezet* ill. *áruház*, *vegyesbolt* típusú elnevezések sorolhatók ide, amelyek lehetnek egyszerű vagy összetett szók. Elkülöníthető lenne a nyelvi hovatartozás vagy a jelentéstani szempont alapján több altípus (pl. a *corporation*, *büro* vagy a tevékenység jellegére utaló *cukrászda*, *szabóság*, *butik*, *szépségudvar* stb.).
2. Ide az alaktanilag összetett, de csupán a vállalkozási formára utaló cégtípus-elnevezések kerültek – pl. a *korlátolt felelősségű társaság*, *betéti társaság* stb. Ezek közkeletű formában élnek betűszóként, ritkábban mozaikszóként (*kft*, *bt*, az egyre ritkább *isz-téesz*, *co.* stb.).

II. Összetett cégmeghatározás

Az ebbe a típusba sorolt cégek profiljáról is képet kaphatunk, az összetett, az I/2 típushoz hasonlóan itt is szó szerkezettel nevezzük meg a cégtípust, de a

szerkezetnek legalább egy eleme a foglalkozási ágról is tájékoztat (pl. *lakáséptető szövetkezet, kulturális szolgáltató kft, bizományi bolt, esküvői ruhakölcsönző, ügyvédi iroda* stb.). Ez a cégtípus átmenetet képez a tulajdonképpeni cégnevek felé, hiszen a korábbi évek gyakorlatában az ilyen, "egyéniellenített", személytelen elnevezések voltak a jellemzőek.

A valódi tulajdonnevek, egyénítő nevek csoportosításánál már külön-külön vettem figyelembe a fent említett szempontokat.

B) Grammatikai (morfológiai) szerkezet alapján csoportosítva

I. Egyszerű nevek (*Anni* esküvői ruhaszalon, *Arthur Disco, Beppi* Vegyeskereskedés, *Bohém Kft* stb.).

II. Összetett név, ill. szószerkezet (*Anita Hungária, Ágota-Technic, Bak és Tsa* Bútorkereskedelmi Kft, *Glob Royal* Biliárd Klub stb.).

III. Rövidített elemekből szerkesztett nevek (jobb elnevezés híján használom ezt a megfogalmazást, tkp. a betű- és mozaikszóelemekből épülő cégneveket sorolom ide).

1. A tisztán betű- és mozaikszavak csoportja (pl. *BCBH Kft, Matáv, BeRoHa, Befuszolg* stb.). E típusba sok ötletes elnevezés sorolható, hiszen rövidített elemekből értelmes szó állítható össze, mint *Baj-Kál Kft*.

2. Többször találok fél-mozaikszónak tekinthető szóalkotással, ill. olyan névvel, amelynek csak egyik fele betűszó vagy mozaikszó, gyakran legalább részben idegen eredetű szóelem, rövid szó alkotja a cégnevet: *Neotech, Borsodchem, Boom-Pest* stb. Mint a példák mutatják, ebbe a típusba sorolom azokat a neveket is, amelyek írásmódjukban jelzik a névelemek közötti lazább kapcsolatot.

3. A betű- és mozaikszó kiegészülhet összetett névvé is: ebben a típusban gyakran találkozunk régi, ismert betű- vagy mozaikszó névvel jelölt cégekből kivált vagy azokhoz kapcsolódó újabb vállalkozások nevével – ilyenkor az ismert név szinte "megemeli" az újabb, nyilván még kevésbé "bejártott" céget: *MÁV Intercolortrade Kft, MÁV Fa-Véd Kft, MÁV Dentál Kft*, de újabb vagy kevésbé ismert cégek neve is lehet ilyen összetett: *Fényjelzés-NEHITI* stb.

C) A nyelvi eredet alapján csoportosítva

Ebben a kategóriában nagyon nehéz a magyar és az idegen név elkülönítése, hiszen a pontos nyelvészeti meghatározás szerint is idegen eredetű szavak, kifejezések köre jóval tágabb, mint amit ebből az átlagember érzékel, az írásmód is megtévesztő lehet, sőt, a sznobizmus legkönnyebben az írásmódban érhető tetten: "szebb" a név sokak szemében, ha legalább "külsőleg" nem magyar (főleg, ha az inkriminált szó még a magyarban sem igazán melegegett meg: pl. *leasing-lizing*): így születnek az *Annie, Lilly, Baby, Sophia Hostess Service* típusú nevek. És vajon hová soroljuk az ilyen nevet: *Inteam Bár?* (Játékoság vagy tudatlanság tükröződik-e benne?)

I. Ebbe a csoportba a magyar eredetű nevek tartoznak, de ide soroltam azokat is, amelyek nemzetközi szavakat tartalmaznak, pl. *Holnap Könyvkiadó, Két Gólya Bt., Doker* (Dohányipari Kereskedelem) *Kft., Fazon Kézműipari Kft.*

II. Az idegen hangzású és írású nevek száma elég nagy, nyilvánvalóan sok közöttük a legalább részben külföldi tulajdon. Azokat a cégneveket soroltam ide, amelyek vagy hangsúlyozottan idegenes hangzásúak-jelentésűek, vagy pedig kevésbé idegen hangzásukat írásmódjukkal igyekeznek "kiegyenlíteni". Itt is nagyon nehéz eldönteni, hogy hol van a határ (különösen a személyniveknél), gyakran csak egy szempont alapján meg sem húzható ez a vonal.

Végignézve a cégnevek hosszú sorát, az állapítható meg, hogy leginkább klasszikus (görög–latin), német, angol és olasz elnevezésekkel vagy névelemekkel találkozunk, s helyenként bizonyos tematikus kötődés is felfedezhető a cégek tevékenysége és a nyelvek között (pl. a kereskedelemben, bankoknál az angol, a divatszakmában, vendéglátásban az olasz név gyakori) (*Hungagent Rt, Banktrade, Angelo Divat* stb. Az utóbbi hatás lehet igen erős is, pl. a görög Aristotile Simeonidis nevének rövidítésével "olaszosította" divatáru-kereskedő cége nevét, így: *Arissimeoni*).

III. Külön csoportot képeznek a kevert nyelvű elnevezések, amelyek

1. típusa tisztán idegen nyelvű (pl. *Bauinvest, Scantrade* [svéd–magyar kft], *Rezon-Trade Kft*),
2. típusa viszont idegen és magyar elemeket is tartalmaz (*Mobilterv Kft, Mezőfakt Kft* stb.). A nyelvi és helyesírásai bizonytalanságra utalnak a nem egységes írású nevek: pl. *Microlizing Rt.*, de *Cél Leasing Rt.*). Kiváló nyelvi leleményre utalnak az ilyen típusú nevek: *Lila Show-Haj Szalon*.

D) Jelentéstani szempontok alapján csoportosítva:

I. A személynévi eredetű valamennyi névtípus közül a legegyszerűbb, legermészetesebb módon alakult. Korai formájában nyilvánvalóan birtokos jelzős szerkezetben jelentkezett, ma is él így.: *Annamária gyertyabolija, Nagy István húsaruháza* stb. Altípusai is meghatározhatók:

1. Kereszt- és becézett név (*Aranka Iroda- és Területhasznosító Kft, Márta Kosmetika, Ági Virágüzlet, Andrea Mozgás Stúdió Gmk, Angelo Divat* stb.). Legtöbbjüknél feltehetően a tulajdonos vagy munkatárs neve jelenik meg, többször a vállalkozáshoz kötődő ismert személyiségé.
2. Családnév egyszerű formában akkor is élt a mindennapi szóhasználatban, amikor szinte nem létezett magánszektor: a legendás nagy üzleteket egykori tulajdonosokról nevezték meg (pl. a *Nagykovácsi – Petőfi Sándor utcai méteráru üzlet*), ill. a pl. kiemelkedő sporttevékenységért kapott üzletnek elegendő név s egyben reklám volt a tulajdonos családnéve: *Bozsik Kötöde*. Mai cégek: *Berecz Virágház, Bereményi Könyvkiadó, Beregszászi Építőipari Kivitelezés, Béres Rt, Bódi-Művek, Bolla Program Klub* stb.

3. Teljes név viszonylag ritkábban fordul elő, s ezek egy része is tiszteleti név: *Berda József* Lakásfenntartó Szövetkezet, de: *Nagy István* húsáruháza.

A személynévi eredetű cégnevek jellegzetes csoportja, amelyben egy régi forma felelevenítése történik meg: az alapító vagy idősebb cégtárs vagy nagyobb részben tulajdonos (vagy tulajdonosok) neve mellett a személynévvel nem jelölt *társ*a, *társai*, *fia* stb. kiegészítés szerepel. Most úgy tűnik, hogy leginkább értelmiségi tevékenységet folytató vállalkozásoknál bukkan fel: ügyvédi, tervező irodai, ill. szolgáltató, főleg vendéglátó cégeknél (*Bauer és Schmuck és Társai* Kft, *Bényei és Tsai* Vendéglátóipari és Kereskedelmi Gmk, *Bánáti-Böhm és Tsai* Bt. Ügyvédi Iroda, *Bacher Kálmán és Tsai* Ügyvédi Iroda, *Róth és Tsa* Bt. stb.). Formailag hasonló, de nem személynévi eredetű, és ezért szokatlan, kissé megtévesztő pl. a *Comtherm és Tsa* Kereskedelmi Kft, hiszen feltehető, hogy az első eleme nem családnév, hanem egy korábbi mozaikszó, cégnevrövidítés.

II. A fantázianevek szorosan kapcsolódnak a személynévi eredetű cégnevekhez. Van e neveknek egy olyan csoportja, amelyeknél nehéz eidönteni, hogy hova soroljuk őket: ilyen pl. a *Benjámín* Gmk típusú elnevezés – valószínű, hogy nincs közvetlen személynévi példáról szó itt, vagy ilyen pl. azoknak a személyneveknek a felhasználása, amelyek alkalmasak asszociáció elindítására, s legalább elemeikkel, ill. azok jelentésének felidézésével utalnak a cég profiljára is (pl. *Bella-Móda*, *Ara-Bella* menyasszonyiruha-kölcsönző, *Ági* Élelmiszer Nagykereskedelmi Vállalat (eredetileg az állami gazdaságok termékeit forgalmazó cég). Ebbe az átmeneti csoportba sorolhatók azok a cégek is, amelyek irodalmi, mitológiai nevet választanak – nyilvánvaló az indíték az *Aphrodité* Szépségudvar vagy az *Ádám-Éva* fodrászat, ill. a *Neptun* Akvarisztikai Segédeszközök Gyártó Gmk névválasztásánál.

A valódi fantázianeveket aszerint csoportosítottam, hogy utalnak-e vagy sem a cég tevékenységi körére.

1. A leginkább figyelemkeltőek azok a nevek, amelyek közvetlenül jelzik a vállalat munkaterületét: *Bon* Pénz- és Vagyonkezelő Gazdasági Tanácsadó Kft, *Borona* Építészeti, Művészeti és Szolgáltató Bt., *Bagaria* Bőrfeldolgozó és Kereskedelmi Kft, *Bagira* Díszállat-kereskedés, *Barka* Kertépítő Kft, *Blézer* Kft, *Bermuda* Felsőruházati Kft, *Csöd-Stop* Műszaki, Gazdasági, Jogi Szolgáltató Kft, *Szó-Beszéd* Nyelviskola, *Lángör* Tüzeléstechnikai Kft. Kevesebb képzelőerőről tanúskodnak az olyan cégnevek, amelyek ugyan utalnak a profilra, de pl. hangzásuk, hosszúságuk miatt nem elég frappánsak (pl. *Bogyógyümölcs* Kft).
2. A fantázianevek másik típusa nem kapcsolódik közvetlenül a foglalkozási körökhöz, de a jól megválasztott név ebben az esetben is elérheti a kellő hatást: nem tudjuk pl., hogy a *Bohém* Kft mivel foglalkozik, de feltehetően jókedélyű emberek hozták létre, még akkor is, ha talán csehországi kapcsolatokra kívántak utalni az elnevezéssel. A

Bázis név ellenben biztonságot, megállapodottságot sugároz. Ugyanakkor ebbe a típusba sorolható a legtöbb semmitmondó cégnév is: vajon miért kapta korábban oly sok szövetkezet pl. a *Bástya* nevet? Mára már csak egy mozi, egy bútorkészítő és néhány mezőgazdasági szövetkezet viseli utolsó bástyaként, míg *Béke* nevű cégeinkből hat szövetkezet maradt, és egy strand. A *Béke Szálló* ma már *Hotel Radisson Béke*... Jó néhány olyan kft stb. működik ma Magyarországon, amelynek neve legalábbis nagyon hasonló – így az egyénítő funkciót nem tudják betölteni, nem beszélve arról, hogy ezek a gyakran semmitmondó nevek nem magyar elemekből épülnek, nyelvi szörnyszülöttek, így szinte megjegyezhetetlenek (csak a bennfentes képes különbséget tenni közöttük). Példákon bemutatva: *Mikroterv* Kft Építőipari Tervezés, Kivitelezés – *Mikroterv* Kft Kapcsolós tápegység gyártás; vagy ugyan mivel foglalkozhat a *Multibridge* Kft? Valószínűleg nem hídépítéssel... Vagy gondolnánk-e, hogy a csaknem azonos nevű két cég, a *Polikróm*, ill. a *Polikróm '90* közül egyik sem fémipari érdekelttségű: egyikük műanyagipari, a másik villanyszerelő és építőipari kivitelező vállalat.

III. Külön csoportot alkotnak azok a nevek is, amelyek helyre, földrajzi hovatartozásra utalnak – a legváltozatosabb típusúak lehetnek, de sokszor csak a cím ismeretében jövünk rá, hogy helyre utaló névvel van dolgunk: a *Bojtár* Ipari, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft-ről nem gondolnánk, hogy a III. kerületi Bojtár utcában működik. A *Márvány 29* bizományi bolt elnevezésében az játszott szerepet, hogy ez az üzlet a BÁV tulajdona, s a vállalati gyakorlatban az üzleteket címük szerint tartották nyilván: a bérlő csak hivatalossá tette a belső elnevezést. Különösen gyakori volt ez a névadás a mezőgazdasági termelőszövetkezeteknél és utódaiknál (*Rákos Mezeje Mezőgazdasági és Szolgáltató Rt.*, *Rákos Völgye Mgtsz.*, *Óbuda-Újlak Beruházásszervező és Fővállalkozó Kft*, *Sasad Kertészeti Mgtsz.*, *Népliget Kft* stb).

E rövid áttekintés végén megjegyzendőnek tartom: természetesen tudatában vagyok annak, hogy igen sok szempontot figyelembe lehet még venni a tipizáláshoz, elvégezhető jóval részletesebb, alaposabb osztályozás. Úgy vélem azonban, érdemes e kis közlemény keretein belül egy lehetséges csoportosítási módszer főbb vonalait megrajzolni, elindulni a rendszerezés felé. A hirtelen megnövekedett névanyag feldolgozásra vár – tanulmányozása hozzásegíthet, hogy képet alkossunk kortársaink nyelvi leleményességéről, másrészt, sajnos, egy jelentős létszámú réteg helyesírási, nyelvi bizonytalanságáról, szürkességéről is.

FODOR KATALIN